

УДК 371.134+78

Л. В. Соляр,
асистент

(Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка)

solarlarisa@mail.ru

СЕНДВІЧ-МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація

У статті обґрунтовується авторська чотириохшарова сендвіч-модель формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, яка включає професійно-когнітивну, етнокультурну, особистісно-мотиваційну та операційно-рефлексивну площини. Основна увага акцентується на елементах, які входять до цих площин, та їх значенні у презентованій сендвіч-моделі.

Ключові слова: етнокультурна компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва, сендвіч-модель, площина.

Summary

The author's four level sandwich-model of future music art teachers' ethnocultural competence, which includes professional and cognitive, ethnocultural, personal and motivational and operational and reflexive planes is considered in the article. The main attention is focused on the elements, that make up the planes, and their value in the presented sandwich-model.

Key words: future music art teachers' ethnocultural competence, sandwich- model, plane.

Постановка проблеми. У документах ООН і ЮНЕСКО щодо проблеми навчання підростаючого покоління у XXI ст. зазначається, що підготувати молодь до життя в етнокультурному просторі – одне із пріоритетних завдань сучасної освіти. Національна доктрина розвитку освіти свідчить, що вона утверджує національну ідею; сприяє національній самоідентифікації, розвитку культури українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями. У зв'язку із цим необхідно використати великий етнопедagogічний та етнокультурний потенціал з метою розвитку особистості, формування в ній етнокультурної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що до окресленої проблеми зверталися такі вчені-педагоги як: О. Гуренко, Л. Маєвська, О. Міланова, Т. Поштарьова, С. Федорова, Н. Шагаєва, Н. Ширяєва та ін. Окрім цього, вчені лише обґрунтовували моделі етнокультурної компетентності, проте сендвіч-модель формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва ми презентуємо вперше. Саме тому **метою статті** є обґрунтування та визначення площин й елементів сендвіч-моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Досягнення поставленої мети зумовлює виконання низки важливих

завдань. Зокрема, з'ясування сутності понять “модель”, “сендвіч-модель” та розкриття сендвіч-моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Термін “модель” широко вживаний не лише в науковій літературі, причому залежно від ситуації в нього вкладається різний зміст. Дефініція “модель” походить від латинського “*modulus*”, що означає міра, мірило, зразок, норма. У найширшому сенсі під поняттям “модель” розуміють деякий образ об'єкта (зокрема, умовний чи уявний), що нас цікавить, або, навпаки, – прообраз деякого об'єкта чи системи об'єктів [2].

У методології *модель* виступає як аналог (схема, структура, знакова система) певної фрагменту природної чи соціальної реальності, яка служить для збереження та розширення знань про оригінал, його властивості та структуру, для перетворення та управління ним.

В основу побудову моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва покладемо відносно нове математичне поняття “багатошарової моделі”, тобто моделі, що складається з цілого ряду багатофункціональних площин, і які у подальшому будемо називати сендвіч-моделями [1, с. 268; 3, с. 11-16; 4]. Розглянемо детальніше спосіб її застосування. За міркуваннями Н. Сидорчук, шари сендвіч-моделі – це площини, які відповідають функціональним складовим досліджуваного явища і складаються з елементів та зв'язків між ними. За таких умов враховуються як зв'язки, що існують у межах кожної площини, так і ті, що існують між самостійними одиницями сендвіч-моделі. Кожна її площина розглядається як самостійна модель ряду складових. Крім того, її площини можуть включати структури різних організаційних та функціональних складових. Застосування саме сендвіч-моделі обумовлено необхідністю відображати в досліджуваних моделях наявність, накладення та взаємодію в системі освіти окремих структурних одиниць, підрозділів [1, С. 268-269].

Презентована авторська сендвіч-модель являється чотиришаровою, тобто має чотири площини: професійно-когнітивну, етнокультурну, особистісно-мотиваційну та операційно-рефлексивну, а наскрізним ядром є процес формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

У процесі подальшого дослідження розглянемо більш детально особливості прояву кожної площини розробленої авторської сендвіч-моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Перша площина сендвіч-моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва – **професійно-когнітивна**, що передбачає систему компетентностей, засвоєння яких забезпечує формування у свідомості майбутніх учителів музичного мистецтва наукової картини світу, озброєє діалектичним підходом до пізнавальної і практичної діяльності. Це базова площина запропонованої моделі, оскільки без неї неможлива будь-яка професійна діяльність.

Професійно-когнітивна площина включає такі елементи:

1. *Загально-світоглядні орієнтири*, які в запропонованій сендвіч-моделі відповідають за реалізацію майбутніми учителями музичного мистецтва світоглядної функції на основі теоретичного ставлення до етнокультурної дійсності, звертаючись до фактів її побудови, виробляючи критерії для свідомого пошуку і відбору етнокультурних поглядів.

2. *Професійно-світоглядні орієнтири*, що в авторській сендвіч-моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва спрямовані не лише на обізнаність компетентностей цієї проблеми, а й проявляються в орієнтації на педагогічне співробітництво студента і викладача, самоуправління майбутніх вчителів та творчої співпраці, розвиток особистості майбутнього вчителя, поваги до його гідності. За таких обставин метою цих орієнтирів є загальний розвиток майбутніх учителів музичного мистецтва як особистості та найвищої цінності суспільства: розвиток їх талантів, культурних і творчих здібностей, виховання високих моральних якостей, формування національної свідомості, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення його етнокультурного рівня, забезпечення передачі народних традицій підростаючому поколінню.

3. *Професійна самоосвіта* – особисте ставлення майбутнього вчителя музичного мистецтва до професійних вимог, формування самосвідомості як творчого фахівця. Зміст такої підготовки ґрунтується насамперед на гуманістичному уявленні про завдання професійної діяльності (знання історії української музичної культури, народної творчості, народознавства та народного фольклору України, володіння грою на музичних інструментах, диригентськими жестами, постановкою голосу та ін.), зокрема творчому мисленню та активних діяч у межах компетенції.

4. *До етнокультурної діяльності* можна віднести фольклорні гуртки, де вивчаються певні обряди тих чи інших свят, ставляться народні фольклорні вистави та виконуються обрядові пісні; етнокультурна діяльність лежить у контексті етнотворчості – складного процесу між минулим і сьогоднішнім, пов'язаного з пізнавальною діяльністю, яка є відображенням об'єктивного світу у свідомості людини. Вона вивчає історію походження та розвиток етнорегіональних груп; передачу етнокультурного досвіду – розповідь легенд про етнічну культуру народу, вивчення народних етнічних інструментів, костюмів, святкування давно забутих свят та обрядів до них. Етнокультурна діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва може бути теоретичною (вивчення в аудиторії), практичною (фольклорні, обрядові ансамблі, етновиставки) та науково-пошуковою (збір фольклорного матеріалу майбутніми учителями музичного мистецтва в різних регіонах України, його опрацювання та презентація на фольклорних конференціях навчального закладу).

Професійно-когнітивна площина в авторській сендвіч-моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва відповідає за вивчення історії культури; розвиток її в різних етнорегіональних групах; за формування творчого мислення; впровадження в професійну діяльність компетентностей, які спрямовані на формування етнокультурної компетентності.

Друга площина авторської нами сендвіч-моделі – **етнокультурна**, яка передбачає сукупність сформованих етнопедagogічних компетентностей, що проєктують етнокультурну компетентність та особистісні якості майбутніх учителів музичного мистецтва.

Етнокультурна площина включає такі елементи:

1. *Звичаї*, спрямовані на виховання в майбутніх учителів музичного мистецтва любові до праці і побуту народу, його працьовитості, волелюбності, справедливості і чесності. В основу цього елемента закладена повага до старших, любов до рідного краю, ненависть до гнобителів, а також прояви рис характеру українського народу, які стали визначальними для його духовного складу.

2. *Традиції* – жива та цікава народна спадщина, яка формувалася багато століть. Тому, незважаючи на культурологічну відносну молодість України як держави, за допомогою вивчення українських традицій ми повинні навчити майбутніх учителів музичного мистецтва берегти духовну скарбницю, розвивати та вміло передавати її наступним поколінням.

3. *Обряди* – це елемент етнокультурної площини у запропонованій нами моделі відповідає за відродження та розвиток народних християнських обрядів, що пов'язані з побутом та життям людей, створенням сім'ї. Важливо, щоб у кожному етнографічному регіоні дотримувались і передавали наступним поколінням свої традиції, які всі разом творять самобутній родинний лад українців.

4. *Вірування*, які представлені в етнокультурній площині сендвіч-моделі, впливають на світогляд українського народу, який формувався на давньоязичницьких уявленнях, християнських переказах, що втілювались у формі легенд, колядок і щедрівок, народних звичаїв та обрядів. Важливо, щоб досвід власного народу поєднався з досвідом інших, набуття нових народних рис, які треба засвоювати та розвивати.

Етнокультурна площина авторської сендвіч-моделі обумовлює вивчення багатой культури, величезний скарб якої складається з пріоритетів, надбаних поколіннями. Із давніх-давен до нас переходить життєва мудрість, закладена в українських звичаях, обрядах, традиціях, віруваннях, фольклорі, де відображаються світовідчуття та світосприймання нашого народу. Саме етнокультурна площина пояснює й обґрунтовує майбутнім учителям музичного мистецтва взаємини між людьми; єдність духовної культури окремої людини і народу взагалі.

Третьою площиною сендвіч-моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва є **особистісно-мотиваційна**, яка відповідає за професійну діяльність, пов'язану із визначеними компетентностями майбутніх учителів музичного мистецтва, та супроводжується сукупністю зовнішніх та внутрішніх умов, які викликають у них відповідну активність.

Елементи особистісно-мотиваційної площини:

1. *Мотиви* – елемент у авторській сендвіч-моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, який відповідає за якість і зміст процесу етнокультурної діяльності. Її основоположним елементом є етнокультурна творчість, неперервність

процесу професійного становлення і розвитку етнокультурної компетентності майбутнього учителя музичного мистецтва та оволодіння позитивним навчально-виховним досвідом.

2. *Цінності* площини займають важливе місце у вивченні та сприйнятті етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва за рахунок знань та вивчення людського способу життя предків, що збережені донині.

3. *Особистісна культура* в сендвіч-моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва відповідає за можливість бачити, відчувати цінності етнокультурного світу, засвоювати їх, розвивати себе, створювати або коригувати власну сукупність здібностей та використовувати їх у професійній діяльності.

4. *Особливі етнокультурні риси* особистісно-мотиваційної площини в авторській моделі несуть поглиблені етнокультурні знання на основі регіональних традицій.

Особистісно-мотиваційна площина в сендвіч-моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва відображає орієнтацію педагогічної діяльності за допомогою опори на систему взаємопов'язаних понять; дозволяє забезпечувати й підтримувати процеси самопізнання, самореалізації особистості; розвиток етнокультури її народу. В особистісно-мотиваційній площині розвиток й саморозвиток майбутніх учителів музичного мистецтва здійснюється на основі виявлення їх індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання й етнокультурної діяльності; процес оволодіння компетентностями має відбуватися в атмосфері професійних, творчих й естетичних відчуттів, що визначають духовний світ особистості.

Четвертою площиною сендвіч-моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва є **операційно-рефлексивна**, що забезпечує формування цілого ряду умінь (елементів) майбутнього учителя музичного мистецтва.

Здійснений аналіз засвідчив, що педагогічні дії формує порівняно невеликий перелік основних умінь, які представлені в педагогічній практиці здобутками вітчизняних та зарубіжних вчених: Л. Арчажнікової, О. Безпалько, О. Гуренко, А. Деркача, Т. Нестеренко, О. Олексюк і ін. Покликаючись на міркування науковців, у контексті досліджуваної проблеми визначимо основні спеціальні уміння, що наповнюють операційно-рефлексивну площину нашої сендвіч-моделі:

- 1) гностичні уміння; 2) соціально-перцептивні уміння;
- 3) конструктивні уміння; 4) організаційні уміння.

Стисло проаналізуємо сутність кожної групи умінь.

1. *Гностичні уміння* дають можливість майбутнім учителям музичного мистецтва аналізувати особисту діяльність і діяльність учнів, спостерігати й аналізувати зміни в їх поведінці й навчанні. У контексті досліджуваної проблеми виокремлюємо такі уміння:

1. Використовувати логічні прийоми мислення: порівняння, класифікація, аналіз, синтез, аналогія щодо дослідження та формування етнокультурної компетентності.

2. Використовувати науково обґрунтовані способи аналізу ефективності роботи з вивчення майбутніми учителями музичного мистецтва наукових понять, пов'язаних із концептом “етнокультурної компетентності”.

3. Бачити і усвідомлювати головне і другорядне в процесі етнокультурної діяльності.

4. Аналізувати майбутнім учителям музичного мистецтва свою діяльність в етнокультурному середовищі.

5. Спостерігати та аналізувати стосунки між учнями різних етнічних груп.

6. Визначати умови, шляхи і засоби підвищення експериментальної результативності формування етнокультурної компетентності.

Сутністю гностичних умінь у операційно-рефлексивній площині нашої сендвіч-моделі є отримання, аналіз та узагальнення інформації, необхідної для формування наукових понять, дотичних із етнокультурною компетентністю майбутніх учителів музичного мистецтва.

2. *Соціально-перцептивні уміння* – здатність до розуміння і сприйняття навколишнього середовища/суспільства системи традицій, звичаїв, обрядів, що акумулює між поколіннями етнокультурну інформацію. Виділяємо такі вміння:

1. Сприйняття і спостереження, що дозволяють учням різних етнічних груп швидше адаптуватися до умов спілкування, надають можливість уникати труднощів у етнокультурній діяльності, запобігають можливим конфліктам у взаємодії й спілкуванні.

2. Знання можливостей, труднощів сприйняття іншої етнічної групи і способів попередження найбільш ймовірних помилок сприйняття.

3. Впевнено і вільно оперувати етнокультурним матеріалом, що впливає на соціальне сприйняття інших етнічних груп.

4. Планувати виховну роботу міжрегіонального характеру.

5. Визначити види та характер етнокультурної діяльності різних етнічних груп учнів на уроці.

6. Здобувати навички і досвід самостійного рішення проблем, що виникають у етнокультурній взаємодії та сприйнятті інших етнічних груп.

Соціально-перцептивні уміння операційно-рефлексивної площини, пов'язані з розвитком різної сфери особистості майбутнього учителя музичного мистецтва, збагачують їх досвідом соціальної та етнокультурної взаємодії, сприяють виробленню індивідуальної стратегії поведінки спілкування з учнями різних етнічних груп.

3. *Конструктивні уміння* – це здатність майбутнього учителя музичного мистецтва на основі особистого досвіду знань та навичок, які реалізуються шляхом складання спеціально розроблених планів та ефективних засобів їх реалізації. У змісті проблеми формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва можемо виділити такі конструктивні вміння:

1. Користуватися інноваційними технологіями в процесі формування етнокультурної компетентності.

2. Встановити взаємозв'язок між різними видами музичної

діяльності в процесі вивчення етнокультурної компетентності.

3. Розробити розгорнутий план вивчення етнокультурної компетентності.

4. Вміти вивчати та узагальнювати сучасний досвід вітчизняних та зарубіжних фахівців із проблеми етнокультурної компетентності.

5. Передбачити зростання самостійності учнів у навчально-виховному процесі.

6. Реалізовувати та конструювати елементи творчості у взаємодії з подальшою самооцінкою.

Конструктивні вміння операційно-рефлексивної площини в сендвіч-моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва відповідають за процес етнокультурних конструктивних засобами конструювання та засвоєння спеціальних етнокультурних знань, а також системи вправ, спроможної формувати професійні здібності й розвивати особистісні якості. Ефективне формування конструктивних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва забезпечить розуміння ними узагальненого правила, а також зворотнього зв'язку в процесі розв'язання етнокультурних завдань.

4. *Організаційні вміння* дозволяють майбутньому вчителю музичного мистецтва організувати свою професійну діяльність на основі особистих задатків. Відмітимо такі організаційні вміння:

1. Організувати процес професійної діяльності: аудиторію, зразки етнічної культури, виступи фольклорних вечорів, етновистав, етновиставок та ін.

2. Виявляти представників різних етнічних груп, які володіють власним національним мистецтвом і залучати їх до педагогічного процесу.

3. Адаптувати конкретну аудиторію до сприйняття етнокультурної інформації.

4. Вчити працювати з етнокультурним матеріалом.

5. Відвідувати етнічні музеї, користуватися етнічною літературою.

6. Організувати виступи фольклорних ансамблів та етноколлективів.

Організаційні вміння операційно-рефлексивної площини нашої сендвіч-моделі відповідають за орієнтування майбутніх учителів музичного мистецтва в часі, а також раціональне його збереження.

Операційно-рефлексивна площина сендвіч-моделі формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва відповідає за систему компетентностей, що відносяться до навчально-виховної діяльності; формування завдань етнокультурної діяльності та вивчення її змісту; сформованість практичних навичок та умінь в етнокультурній діяльності. Усе це може здійснювати майбутній учитель музичного мистецтва із сформованою етнокультурною компетентністю та професійними знаннями; розвиненими творчими, дослідницькими здібностями; високим рівнем інтелігентності, духовно-морального потенціалу, здібностей до безперервної освіти.

Висновки. Отже, в основі досліджуваної проблеми обґрунтовано та розроблено багатопланову сендвіч-модель формування етнокультурної

компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, яка складається із чотирьох площин: професійно-когнітивна, яка передбачає вивчення історії культури; розвиток її у різних етнорегіональних групах; за формування творчого мислення; впровадження в професійну діяльність компетентностей, спрямованих на формування етнокультурної компетентності; етнокультурна (вивчення багатой культури, величезний скарб якої складається з пріоритетів, надбаних багатьма поколіннями, яка закладена в українських звичаях, обрядах, традиціях, віруваннях, фольклорі, де відображається світовідчуття та світосприймання нашого народу); особистісно-мотиваційна (відображає орієнтацію педагогічної діяльності та за допомогою опори на систему взаємопов'язаних понять, дозволяє забезпечувати й підтримувати процеси самопізнання, самореалізації особистості, розвиток етнокультури її народу); операційно-рефлексивна (система компетентностей, що відносяться до навчально-виховної діяльності, формування завдань етнокультурної діяльності та вивчення її змісту; визначеність плану дій впровадження етнокультурної діяльності).

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Розроблена сендвіч-модель формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва окреслює перспективи обґрунтування та побудови авторської програми формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сидорчук Н. Г. Професійно-педагогічна підготовка студентів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору : історико-педагогічний аспект : [монографія] / Н. Г. Сидорчук / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 608 с. – С. 268-269
2. Шарапов О. Д. Економічна кібернетика : навч. посіб. / О. Д. Шарапов, В. Д. Дербенцев, Д. Є. Семьонов. – К. : КНЕУ, 2004. – 231 с.
3. Шутюк С. В. Моделирование комплексной системы взаимоотношений компании "Российские железные дороги" с регионами / С. В. Шутюк, В. М. Сай // Транспорт Урала. – 2004. – №1. – С. 11-16
4. Шутюк В. Н. Моделирование системы взаимоотношений к крупным компании с регионами : [научн. монография] / Шутюк С. В. – М. : ВИНТИ РАН, 2006. – 336 с., ил

Стаття надійшла до редакції 12.10.2016